

ΕΘΝΙΚΟ
ΚΑΙ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΜΑ" Ο ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ - ΤΕΚΝΩΝ "

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

υπεύθυνος καθηγητής: Ανδρ. Δημητρόπουλος

Ελπινίκη Κωστάκι (Α.Μ. 4845)

ΑΘΗΝΑ1998

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

- Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 13 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

- ΤΡΟΠΟΙ ΚΤΗΣΕΩΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

- Σχολείο
Παιδεία και θρησκευτική συνείδηση άρθρο 16 παρ 2 και άρθρο 13 του
Συντάγματος.

-Γονείς
Προσηλυτισμός ή ενάσκηση δικαιώματος των γονέων

- ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΠΕΠΟΙΘΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΕΚ ΤΩΝ
ΓΟΝΕΩΝ - ΙΣΧΥΡΟΣ ΚΛΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ.

- ΔΙΑΖΥΓΙΟ - ΑΣΚΗΣΗ ΤΗΣ ΓΟΝΙΚΗΣ ΜΕΡΙΜΝΑΣ

- Γονική μέριμνα κατά τον παλαιό Αστικό Κώδικα

(Αποφάσεις ΠρΒ 174/1972 και ΑΠ 612/1974)

- Γονική μέριμνα μετά την εισαγωγή του ν. 13 29/198 3
Συμφέρον του τέκνου — Κριτήριο για την ανάθεση της επιμέλειας.

- Στάση της νομολογίας μετά την νεότερη ρύθμιση του ν. 1329/1983

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 13 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Η θρησκευτική ελευθερία, όπως καθιερώνεται από το Σύνταγμα στο άρθρο 13, αποτελεί ατομικό δικαίωμα που θεμελιώνει αξίωση απέναντι στην κρατική εξουσία να μην επεμβαίνει παρεμποδίζοντας ή επιβάλλοντας είτε τη διαμόρφωση είτε την εκδήλωση σχετικών με τη θρησκεία θετικών ή αρνητικών πεποιθήσεων. Η θρησκευτική ελευθερία αναλύεται στην ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης και στην ελευθερία της λατρείας.

Θρησκευτική συνείδηση είναι το ενδιαφέρον φρόνημα του ανθρώπου σχετικά με τη φυσική ή μεταφυσική θεώρηση του κόσμου σε αναφορά ιδίως με το «θείο». Η θρησκευτική συνείδηση έχει την εσωτερική και την εξωτερική της πλευρά. Η εσωτερική αφορά την πίστη του ανθρώπου σε οποιοδήποτε ή και σε κανένα θρησκευτικό δόγμα. Υπάρχει, επομένως, σε κάθε άνθρωπο μια ενδιάθετη στάση προς το θείο, ένας εσωτερικός θρησκευτικός κόσμος ο οποίος στην έκφραση του, που αποτελεί την εξωτερική πλευρά της θρησκευτικής συνείδησης, είναι απαραίσιτος. Επομένως, συνταγματικά προστατεύεται η ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης η οποία, ως έννοια, περιλαμβάνει την ελευθερία επιλογής, διατήρησης, αλλαγής ή εγκατάλειψης μιας συγκεκριμένης θρησκείας εν γένει, της αθρησκείας ή της αθεΐας.

Η ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης είναι καταρχήν απεριόριστη και περιλαμβάνει κάθε θετική εκδήλωση του δικαιώματος π.χ. συμμετοχή σε θρησκευτικές συναθροίσεις, τελετές, ελευθερία διάδοσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων κλπ καθώς και το δικαίωμα να μην αποκαλύπτει ο φορέας του δικαιώματος τις θρησκευτικές ή άθρησκες πεποιθήσεις του, ούτε να υποχρεώνεται σε αυτό¹.

¹ Ταυτότητα: αναγραφή θρησκείας. Α3 παρ 2 ν. 1599/1986 «Σχέσεις κράτους - πολίτη, καθιέρωση δελτίου ταυτότητας και άλλες διατάξεις» (Α' 75) ότι το στοιχείο του θρησκεύματος καταχωρείται στο δελτίο ταυτότητας μόνο εφόσον ζητηθεί από τον ενδιαφερόμενο

Στον πυρήνα του δικαιώματος ενυπάρχει και η ελευθερία όχι μόνο θετικής εκδήλωσης-εξωτερίκευσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων του ανθρώπου αλλά και η ελευθερία αποσιώπησης τους, ιδίως σε περιπτώσεις που η εκδήλωση των θρησκευτικών αντιλήψεων θέτει σε κίνδυνο την ελευθερία και την αξιοπρέπεια του ατόμου από εκδηλώσεις αποδοκιμασίας και περιθωριοποίησης.

Η υποχρέωση δηλώσεως θρησκεύματος είναι θεμιτή μόνο για στατιστικούς σκοπούς, όταν γίνεται υπό συνθήκες που εγγυώνται την εμπιστευτική της μεταχείριση ή όταν, κατ' εξαίρεση, μια ορισμένη απασχόληση προϋποθέτει από τη φύση της ορισμένες θρησκευτικές πεποιθήσεις (πχ του καθηγητή θρησκευτικών, όχι όμως και του φοιτητή θεολογίας²). Σε αυτές τις περιπτώσεις είναι εύλογο να γίνει δεκτό ότι η μη αποδοχή ή εγκατάλειψη των θρησκευτικών πεποιθήσεων ή η άρνηση παροχής της σχετικής πληροφορίας δεν καλύπτεται από το δικαίωμα δηλώσεως ή αποσιωπήσεως.

² ΣτΕ 1417/49, πρακτικό 409/77, Το Σύνταγμα 1977,475.

ΤΡΟΠΟΙ ΚΤΗΣΕΩΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

Σχολείο

Παιδεία και θρησκευτική συνείδηση άρθρο 16 παρ 2 και άρθρο 13 του Συντάγματος.

Σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ 2 του Συντάγματος, η βασική αποστολή του κράτους είναι να παρέχει παιδεία που να αποσκοπεί μεταξύ άλλων στην ανάπτυξη θρησκευτικής συνείδησης. Η θρησκευτική παιδεία που παρέχεται από το κράτος συνάδει με την επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει διάκριση ανάμεσα στους όρους *επικρατούσα* και *γνωστή* θρησκεία που εισάγονται στο ίδιο το Σύνταγμα.

Γνωστή είναι κάθε θρησκεία με φανερά δόγματα, λατρεία, οργάνωση και σκοπούς. Γνωστή «δεν σημαίνει πάντως γνωστή στις αρχές»³, ούτε αναγνωρισμένη με την έννοια της εγκρίσεως, αφού καμία έγκριση, άδεια ή συναίνεση δεν απαιτείται να δοθεί από το κράτος, ούτε εγγραφή σε ειδικό βιβλίο είναι αναγκαία για απόκτηση νομικής προσωπικότητας. Κατά τεκμήριο, κάθε θρησκεία είναι γνωστή εκτός αν αποδεικνύεται από τις αρχές ο κρυφός της χαρακτήρας ή η αντίθεση της λατρείας της στη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη⁴.

³ ΕΑ 1190/87 (Το Σύνταγμα 1988, 723).

⁴ Ibid

Επικρατούσα θρησκεία δεν σημαίνει κρατική θρησκεία, ούτε επίσημη θρησκεία. Θα μπορούσε κανείς να την ορίσει ως τη θρησκεία της συντριπτικής πλειοψηφίας. Κάθε γνωστή καθώς και η επικρατούσα θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξου του Χριστού Εκκλησίας υπόκεινται στον ίδιο κρατικό έλεγχο και σύμφωνα με την αρχή της ισότητας των θρησκειών η συνταγματική προστασία, η ιδιαίτερη προστασία ή μεταχείριση που επιφυλασσόταν για την επικρατούσα θρησκεία, με το Σύνταγμα του, 1986, επεκτάθηκε και στις άλλες γνωστές θρησκείες.

Όσον αφορά την παρεχόμενη από το κράτος θρησκευτική παιδεία, η θρησκευτική ουδετερότητα του κράτους κάμπτεται υπέρ της επικρατούσας θρησκείας. Παρά ταύτα, η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης αποκλείει την υποχρεωτική συμμετοχή στην θρησκευτική διδασκαλία ή σε θρησκευτικές εκδηλώσεις ανηλίκων που είναι ετερόδοξοι, ετερόθρησκοι ή άθεοι. «Οι ίδιοι μαθητές άλλως οι γονείς τους ασκώντας το κατοχυρωμένο με το άρθρο 13 του Συντάγματος και τις διατάξεις της Συμβάσεως της Ρώμης δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας μπορούν να δηλώσουν ότι δεν επιθυμούν να παρακολουθούν την διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών ή να μετάσχουν σε θρησκευτικές εκδηλώσεις που προβλέπονται από το σχολικό πρόγραμμα. Ο δε Διευθυντής έχει υπηρεσιακό καθήκον που απορρέει από τις πιο πάνω διατάξεις, να προβεί αμέσως σε όλες τις αναγκαίες κατά το νόμο

ενέργειες ούτως ώστε οι μαθητές αυτοί να μην μετέχουν στις πιο πάνω εκδηλώσεις, χωρίς βεβαίως η αποχή αυτή να συνεπάγεται για τους ίδιους οποιασδήποτε μορφής σχολική κύρωση πχ καταλογοισμό απουσιών, μείωση διαγωγής, πειθαρχικές κυρώσεις»⁵.

⁵ΣΤΕ 3356/1995 ΕΛΔΔ 39 566, Δι/λικ 8 126, ΑρχΝ. 46349, Ελλ Δικ 361173, ΝοΒ 44 925, Αρμ 49 955

Γονείς

Η υποχρέωση του κράτους να παρέχει παιδεία προς ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης των μαθητών δεν μπορεί να νοηθεί ότι ανταγωνίζεται την ελευθερία των γονέων να αποφασίζουν αν και ποια θρησκευτική εκπαίδευση θα δώσουν στον παιδί τους. Το δικαίωμα επιλογής θρησκείας (βάπτισμα κλπ) και θρησκευτικής εκπαιδύσεως των ανηλίκων ανήκει στους γονείς τους.

Το δικαίωμα αυτό που είναι συγχρόνως και καθήκον αποτελεί σπουδαίο μέρος της γονικής μέριμνας. Η θρησκευτική εκπαίδευση των ανηλίκων περιλαμβάνει όχι μόνο την τυπική διδασκαλία αλλά και την εν γένει μόρφωση του ανηλίκου.

Προσηλυτισμός ή ενάσκηση δικαιώματος των γονέων ;

Τη θεωρία και τη νομολογία έχει απασχολήσει κατ' επανάληψη το ζήτημα εάν είναι δυνατόν να στοιχειοθετηθεί το αδίκημα του προσηλυτισμού μεταξύ γονέων και τέκνου.

Κατ' αρχήν το Σύνταγμα άρθρο 13 παρ 2 εδ. 3 απαγορεύει ρητά τον προσηλυτισμό ο οποίος όπως ορίζεται από το άρθρο 4 του νόμου 1363/1938 είναι η με αθέμιτα μέσα προσπάθεια διείσδυσης στη θρησκευτική συνείδηση κάποιου. Η απαγόρευση αυτή δεν ισχύει μόνο υπέρ της επικρατούσας

θηρσκείας, αλλά ο προσηλυτισμός εις βάρος οποιασδήποτε θηρσκείας σύμφωνα με το Σύνταγμα απαγορεύεται.

Όσον αφορά στις σχέσεις γονέων-τέκνου θα πρέπει να διακρίνουμε την περίπτωση που οι γονείς είναι ομόθηρσκοι, από αυτήν που είναι ετερόθηρσκοι, ενώ μια σύγχρονη άποψη υποστηρίζει ότι το παιδί πρέπει να παραμείνει ανεπηρέαστο μέχρις ότου ενηλικιωθεί, οπότε και θα αποφασίσει μόνο του ποια θηρσκεία θα ασπασθεί ή αν θα παραμείνει άθεο ή άθηρσκο. Υποστηρίζεται επίσης ότι με την υιοθέτηση των θηρσκευτικών πεποιθήσεων των γονέων του, περιορίζεται η ελευθερία και η προσωπικότητα του ανηλίκου. Όμως από την άλλη πλευρά ο ίδιος ο ανήλικος δε διαθέτει φύσει και θέσει και πλήρως συγκροτημένη προσωπικότητα, ώστε να είναι δυνατόν να υποστηριχθεί περιορισμός της, εφόσον ο ίδιος είναι σε αδυναμία να επιλέξει ανάμεσα στα πιο απλά βιοτικά θέματα. Επιπλέον πώς θα μπορέσει να στοιχειοθετηθεί περιορισμός της ελευθερίας θηρσκευτικής συνείδησης όταν είναι όχι μόνο ανύπαρκτη αλλά και ακατανόητη έννοια για τον ανήλικο.

Ο γονέας ασκεί σύμφωνα με το νόμο τη γονική μέριμνα ως καθήκον και δικαίωμα (1510 ΑΚ) πάντοτε προς το συμφέρον του τέκνου. Η γονική μέριμνα περιλαμβάνει την επιμέλεια των βιοτικών αναγκών αλλά και τη «μόρφωση» με την έννοια της πνευματικής και ψυχικής καλλιέργειας του ανηλίκου⁶. Οι γονείς έχουν θεσμοθετημένο καθήκον αλλά και δικαίωμα της θηρσκευτικής καθοδήγησης των τέκνων τους μέσα στα πλαίσια της ενάσκησης του δικαιώματος αυτού οι γονείς μπορούν να προσέρχονται σε θηρσκευτικές συναθροίσεις ή συγκεντρώσεις της αιρέσεως ή του δόγματος τους συνοδεύοντας και τα παιδιά τους⁷. Ακόμη ίσως και στην περίπτωση που τα τέκνα τους προσέρχονται στις συναθροίσεις χωρίς τη θέληση τους ή αποκρούουν τις συγκεκριμένες θηρσκευτικές πεποιθήσεις, οι γονείς δε θα θεωρηθεί ότι διαπράττουν το αδίκημα του προσηλυτισμού, αλλά ότι καταχρηστικά ασκούν το

δικαίωμα της επιμέλειας των τέκνων. Καταχρηστικά ασκεί το δικαίωμα ο γονέας ιδίως όταν μετέρχεται μέτρα υπέρμετρα σκληρά, ή απειλεί, ή υποβάλλει το τέκνο του σε στερήσεις πέραν των λογικών.

⁶ Η επιμέλεια του προσώπου του τέκνου, ή τις διατάξεις 1500-1502 του ΑΚ ανήκει εις τον πατέρα, περιλαμβάνει και την ανατροφή, η οποία δεν αναφέρεται μόνο εις την εν τω πατρικω οίκω πρέπουσαν δίαιταν, αλλά και εις την ηθικήν και κοινωνικήν αγωγήν και εν γένει την σωματική και πνευματικήν ευεξία του τέκνου. Την άποψη αυτή υποστηρίζει πάγια η νομολογία αναγνωρίζουσα «εις τον πατέρα, ως ασκούντα την πατρικήν εξουσίαν να καθορίζει θρησκείαν, εις ην δέον το τέκνον του να κατηχηθεί»(Αίτ 655/1954 ΝοΒ 2 1942, Βουλ. Πλημ. Πειραιώς 69/58 ΝοΒ 6, 70, Πλημ. Αθ. 1996/1959 ΠοινΧρον 1 102)

⁷ Γνωμοδότηση Εισ. Καλ. Αριθ. 28 (Καλαμάτα 2-5-1969) Προς Διοίκησιν Χωροφυλακής Μεσσηνίας. Ποιν.Χρον.101969,381.

Γίνεται δεκτό τόσο από τη θεωρία όσο και από τη νομολογία, ότι θα πρέπει να διακρίνονται περιπτώσεις που το τέκνο έχει συμπληρώσει το 12ο έτος της ηλικίας του και περιπτώσεις που δεν πληρούται η ως άνω προϋπόθεση. Αν το τέκνο δεν έχει συμπληρώσει το 12ο έτος της ηλικίας του, δεν έχει κατά τεκμήριο διαμορφώσει θρησκευτική συνείδηση και δε νοείται άσκηση προσηλυτισμού εις βάρος του, για το λόγο ότι δεν υπάρχει θρησκευτική συνείδηση ώστε να μεταβληθεί. Ο γονέας επομένως θα τιμωρηθεί μόνο για το τυχόν αδίκημα που προκάλεσε η σκληρότητα της συμπεριφοράς του. Στην περίπτωση όμως που το τέκνο έχει συμπληρώσει το 12ο έτος εάν ο γονέας, στην προσπάθεια του να επιβάλει ή να μεταβάλει τη θρησκευτική συνείδηση του τέκνου, υπερβεί τα όρια της άσκησης επιμελείας και προκαλέσει σε αυτό πχ σωματικές βλάβες, τότε θα διωχθεί για το αδίκημα του προσηλυτισμού σε αληθή και όχι απλώς σε φαινόμενη συρροή προς το αδίκημα της σωματικής βλάβης⁸.

⁸ Εισ ΑΠ 20/1969 (Αντεις. Χ. Μουστάκης) Προς το Αρχηγείον Χωροφυλακής : Νοβ 17/1969 1163-1164 Πλημ Αθ. 958/1987 Ποιν Χρον 37 (1987) 934επ. ΑΠ 480/1992 Ελλ. Δικ 33(1992) 1573-1574.

Συνοψίζοντας, οι γονείς έχουν δικαίωμα λόγω της ιδιότητας τους να μεταδίδουν στο τέκνο τους τις δικές τους θρησκευτικές πεποιθήσεις χωρίς αυτό συνιστά το αδίκημα του προσηλυτισμού. Αντίθετα αυτό αποτελεί ενάσκηση δικαιώματος που απορρέει από την υποχρέωση της γονικής μέριμνας.

Μεταβολή θρησκευτικών πεποιθήσεων του ενός εκ των δυο γονέων-ισχυρός κλονισμός του γάμου.

Συνήθως προβλήματα παρουσιάζονται στη διαμόρφωση της θρησκευτικής συνείδησης του τέκνου, όταν ένας εκ των γονέων προσχωρήσει σε άλλο θρήσκευμα, δόγμα ή αίρεση. Τα ελληνικά δικαστήρια έχουν αποδεχθεί ότι το γεγονός αυτό είναι δυνατόν να κλονίσει την έγγαμο συμβίωση και να αποτελέσει λόγο διαζυγίου υπό ορισμένες προϋποθέσεις, εφόσον ο γάμος δεν αποτελεί απλά νομική αλλά και ηθική σχέση. Η φύση αυτής της έννομης σχέσης αν συνεκτιμηθούν οι πνευματικές, ηθικές και κοινωνικές επιδράσεις που επιφέρει η αλλαγή θρησκείας τόσο στο ίδιο το πρόσωπο, όσο και στο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο διαβιώνουν, έχει ως αποτέλεσμα τον ισχυρό κλονισμό του γάμου⁹.

⁹ ΑΠ 612/1974 ΝοΒ 23 1975 168, Πρ Β 174/1972 ΝοΒ 20 1972 1203επ., Εφ θεσ 950/1975 Αρμ. 9 1976594, Πρ Πειρ 334/1973 Μον(Ασφ) ΝοΒ 22 1974 697.

ΔΙΑΖΥΓΙΟ - ΑΣΚΗΣΗ ΤΗΣ ΓΟΝΙΚΗΣ ΜΕΡΙΜΝΑΣ

Γονική μέριμνα κατά τον παλαιό Αστικό Κώδικα

(Αποφάσεις Πρ Β 174/1972 και ΑΠ 612/1974)

Ισχυρό κλονισμό αποδέχεται η δικαστηριακή πρακτική και όταν ο ή η σύζυγος εξαιτίας της υπερβολικής αφοσιώσεως και του φανατισμού προς τη θρησκευτική πίστη που πρόσφατα ασπάσθηκε που ως συναισθήματα είναι τόσο έντονα ώστε «να ασκεί προσηλυτισμόν κατά του χριστιανού ορθόδοξου συζύγου της ή κατά του ανήβου τέκνου των ή να πειράται δι' απλών έστω συμβουλών και συστάσεων να παραπείσει και εμφύσηση και εις το νήπιον εισέτι τέκνον της τας δοξασίας και συνήθειας της ρηθείσης αιρέσεως και να απόσπαση τούτο από την ορθόδοξων χριστιανικήν θρησκείαν, δια των θείων και ωραίων ναμάτων της οποίας γαλουχείται αυτό νομίμω δικαίωματι υπό του πατρός και συζύγου της...»¹⁰. Παρατηρείται στο σημείο αυτό ότι η φορτικότητα της συμπεριφοράς της συζύγου μπορεί να προκαλέσει λόγο ισχυρού κλονισμού του γάμου. Όμως στα πλαίσια της παλαιότερης ρύθμισης του οικογενειακού δικαίου άρθρο 1500 ΑΚ «Ο πατήρ έχει την πατρικήν εξουσίαν επί του ανηλίκου τέκνου...» και άρθρο 1301 ΑΚ «Ο πατήρ ασκών την πατρικήν εξουσίαν έχει δικαίωμα και καθήκον να επιμελήται του προσώπου του τέκνου...». Σε περίπτωση δε διαζυγίου για τη ρύθμιση της επιμέλειας του τέκνου λαμβάνονται υπόψη όχι το συμφέρον του τέκνου αλλά η υπαιτιότητα του συζύγου στο διαζύγιο. Αν δηλαδή δεχθούμε ότι η αλλαγή των θρησκευτικών πεποιθήσεων ενός εκ των συζύγων προκάλεσε εξ υπαιτιότητας του τον ισχυρό κλονισμό του γάμου, τότε ο τελευταίος στερείται τα δικαιώματα της άσκησης επιμέλειας του τέκνου¹¹.

¹⁰ΓρΒ174/1972ΝοΒ201072,1203

¹¹ΑΠ 612/1974 ΝοΒ 23 1975 16810

Σύμφωνα με τις ρυθμίσεις του παλαιού οικογενειακού δικαίου, στην οικογένεια «επικρατούσα θρησκεία» ήταν εκείνη του πατέρα ο οποίος στα πλαίσια της άσκησης της πατρικής εξουσίας είχε το δικαίωμα να καθορίζει το θρήσκευμα το οποία θα ακολουθούσαν τα τέκνα του. Η ρύθμιση αυτή που ακολουθούσαν τα δικαστήρια ήταν σύμφωνη με το νόμο (1500-2 ΑΚ). Παράλληλα όμως,

αποδέχονταν ότι ο σύζυγος σε περίπτωση μεταβολής των θρησκευτικών πεποιθήσεων του συζύγου του οφείλει να σέβεται και να μην παρεμποδίζει την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων του.

Γονική μέριμνα μετά την εισαγωγή του ν. 1329/1983

Συμφέρον του τέκνου. Κριτήριο για την ανάθεση της επιμέλειας

Στην περίπτωση διαζυγίου λόγω ισχυρού κλονισμού του γάμου, που επήλθε από την μεταβολή των θρησκευτικών πεποιθήσεων του ενός εκ των γονέων ανακύπτει εντονότερο το πρόβλημα της άσκησης της γονικής μέριμνας. Η γενική αρχή που διαπνέει το νόμο (1511 παρ 1 εδ. Α ΑΚ), όπως διαμορφώθηκε μετά την εισαγωγή του νόμου 1329/1983, είναι το συμφέρον του τέκνου. Όμως σε αρκετές περιπτώσεις το συμφέρον του τέκνου συνδέεται άμεσα με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του ασκούντος τη γονική μέριμνα.

Στάση της νομολογίας μετά τη νεότερη ρύθμιση του ν. 1329/1983

Σε απόφαση του το Μον Πρωτ Ηρ σταθμίζοντας τους κινδύνους υγείας που εγκυμονεί τυχόν ανάθεση της γονικής μέριμνας στη μητέρα μάρτυρα του Ιεχωβά, αφού οι τελευταίοι αρνούνται να υποστούν μετάγγιση αίματος, ανέθεσε την γονική μέριμνα στον πατέρα των τέκνων¹². Σύμφωνα με την παραπάνω απόφαση «το *συμφέρον του τέκνου*» ως αόριστη νομική έννοια μπορεί να πραγματώνεται σε κάθε υπό κρίση περίπτωση διαφορετικά. Τη δικαστική κρίση για την άσκηση της γονικής μέριμνας δεν επηρεάζει σύμφωνα με το άρθρο 1511 παρ 2 του ΑΚ το φύλο, η φυλή, η γλώσσα, η θρησκεία, η πολιτικές ή άλλες

πεποιθήσεις, η ιθαγένεια, η εθνική ή κοινωνική προέλευση καθώς και η περιουσιακή επιφάνεια του γονέα¹³.

¹² Πρ Ηρ 245/1986 ΑρχΝ. 37 1986, 125

¹³ ΑΠ 1968/1988 ΝοΒ 37 1044, ΑΠ 770/1986 ΝοΒ 35 742, ΑΠ 180/1986 Ελλ Δικ 27 496, ΑΠ 1329/1991 Ελλ Δικ 33 1189, Εφ θεσ 603/1993 Αρμ 1993 534.

Σε αποφάσεις του Αρείου Πάγου 728/1983 και 480/1992, παρά την άποψη που διατύπωσε η θεωρία, γίνεται δεκτό ότι και σε βάρος παιδιών που δεν έχουν συμπληρώσει ακόμα το 12ο έτος της ηλικίας τους είναι δυνατό να νοηθεί ότι τελέστηκε το αδίκημα του προσηλυτισμού. Στην πρώτη από τις αποφάσεις (ΑΠ 728/1983) γίνεται δεκτό *«η μητέρα εξεμετελλεύθη την απεφίαν και πνευματικήν αδυναμίαν των (τέκνων) και περαιτέρω δια καταχρήσεως της εμπιστοσύνης τούτων προς αυτήν, δια διδασκαλιών παροχής εντύπων της αιρέσεως απαγορεύσεως συμμετοχής των εις ορθοδόξους συναθροίσεις και ασπασμού και προσκυνήσεως της αγίας εικόνας, δια χλευασμού υπ' αυτής της ορθοδόξου χριστιανικής θρησκείας, επεδίωξε να απόσπαση ταύτα...»*¹⁴.

¹⁴ ΑΠ 728/1983 Ποιν Χρον 33(1983) 937

Στη δεύτερη απόφαση (ΑΠ 480/1992), ο ΑΠ αποδέχεται το γεγονός ότι ανήλικα τέκνα 8 και 4 ετών είναι δυνατόν να προσηλυτιστούν *«εφόσον έχουν βαπτισθεί και κατά το ορθόδοξο δόγμα έχουν αποκτήσει τη θρησκεία αυτή κατά τους εφαρμοστέους ως προς τα έννομα αποτελέσματα της βάπτισης ιερούς κανόνες»*. Κρίνει επιπλέον ως αβάσιμο τον ισχυρισμό της μητέρας ότι : *«μόνη η δεύτερη αναιρεσεύουσα είχε δικαίωμα να καθορίζει τη θρησκεία ή το δόγμα στο οποίο τα τέκνα της θα κατηχηθούν»*. Επιπλέον κρίνει απορριπτικό τον ισχυρισμό

της μητέρας ότι οι ανήλικοι δεν είχαν λόγω της ηλικίας τους ορισμένο θρήσκευμα και διαμορφωμένη θρησκευτική συνείδηση¹⁵.

¹⁵ ΑΠ 480/1992 Ελλ Δικ 33 1992 1573

Ο προσηλυτισμός αποτελεί έγκλημα συμπεριφοράς, δηλαδή το αποτέλεσμα πχ η μεταβολή των θρησκευτικών πεποιθήσεων μπορεί να μην επέλθει και παρά το γεγονός αυτό το έγκλημα να θεωρείται τελειωμένο. Συνεπώς οι ενέργειες των δύο γονέων (μητέρων) στις παραπάνω αποφάσεις αρκούν ώστε να υπάρχει άδικη πράξη ' από την άλλη πλευρά ο νόμος αναφέρει διείσδυση στη θρησκευτική συνείδηση που όπως αποδέχεται η θεωρία δεν υπάρχει σε ανήλικο νήπιο. Στην μεν περίπτωση όπου η διείσδυση ή η προσπάθεια επηρεασμού γίνεται από γονέα ο οποίος έχει δικαίωμα και καθήκον για την ανατροφή του τέκνου του, θα ήταν προτιμότερο να αρθεί ο άδικος χαρακτήρας της πράξης βάσει των διατάξεων για την ενάσκηση δικαιώματος. Όμως ο επηρεασμός των θρησκευτικών αντιλήψεων έστω και ανηλίκων από τρίτους αποτελεί επέμβαση που ίσως να έχει ιδιαίτερη απαξία καθώς η απειρία και η ανωριμότητα των ανηλίκων είναι πλήρης οι ίδιοι είναι αναίτιοι και η ανάπτυξη από αυτούς έστω και των στοιχειωδών αντιστάσεων είναι παντελώς αδύνατη.

Το γεγονός ότι οι γονείς ασκούν δικαίωμα τους, θεσμοθετημένο από το Σύνταγμα και το νόμο όταν κατηχούν τα τέκνα τους σύμφωνα με το θρήσκευμα που οι ίδιοι πρεσβεύουν, αποδέχονται πολλές δικαστικές αποφάσεις¹⁶.

¹⁶ Πλ Αθ 958/1987 Ποιν Χρον 37 1987 934, Πρ θεσ 1080/1995 Αρμ 49 1995 1160

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η απόφαση του Πρ Καστ 12/1988¹⁷ που έκρινε πως θα πρέπει να περιορισθεί το δικαίωμα επικοινωνίας του πατέρα με τα τέκνα διότι υπάρχει κίνδυνος προσηλυτισμού τους. Επικαλείται δε ότι επειδή το συγκεκριμένο δόγμα (χιλιασμός) «καταφρονεί και υβρίζει τις εθνικές σημαίες, αρνείται τη στράτευση...» είναι αντίθετο προς τη δημόσια τάξη και συνεπώς «όσο περισσότερο χρόνο διαρκεί η επικοινωνία τους με τον αιτούντα πατέρα τους, τόσο θα διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να γίνουν και αυτά, όπως και εκείνος είναι τώρα, μέλη μιας οργανώσεως παρανόμως και ανηθίκως ενεργούσης με όλα τα εκ τούτου μέλλοντα να προκύψουν σε βάρος της προσωπικότητας και του χαρακτήρα τους δυσμενή αποτελέσματα...».

¹⁷ Πρ Καστ 12/1988 ΑρχΝ 39 1988 327

Σχετικά με την απόφαση αυτή μπορεί ενδεχομένως να γίνει αποδεκτό ότι η επικοινωνία με τον πατέρα δύναται να προκαλέσει συναισθηματική και ψυχική σύγχυση στα ανήλικα τέκνα, όταν δεν υπάρχει ταυτότητα απόψεων των γονέων σχετικά με το «θείο». Από την άλλη πλευρά η καταφρόνηση και η καθύβριση των εθνικών σημαιών αφορούν ίσως τη δημόσια τάξη, όχι όμως και το συμφέρον του τέκνου. Εξάλλου, θα πρέπει να τονιστεί ότι είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα να προκρίνεται ή να προβάλλεται με οποιονδήποτε τρόπο η μία θρησκεία σε βάρος άλλης (άρθρο 13 παρ 2 του Συντάγματος).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Οι γονείς μέσα στα πλαίσια του δικαιώματος-καθήκοντός τους να ασκούν τη γονική μέριμνα έχουν το δικαίωμα να μεταδίδουν στο τέκνο τους τη θρησκευτική πίστη που οι ίδιοι πρεσβεύουν. Τα προβλήματα που παρουσιάζονται όταν μεταβληθούν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις ενός εκ των

γονέων, αντιμετωπίζονται από τη νομολογία και σύμφωνα πάντοτε με το ισχύον δίκαιο διαφορετικά. Πριν το νόμο 1329/1983 ο πατέρας ασκώντας την πατρική εξουσία μετέδιδε στα τέκνα τις δικές του θρησκευτικές πεποιθήσεις. Η μητέρα, αν ανήκε σε διαφορετικό δόγμα ή αίρεση ή θρησκεία και προσπαθούσε να μεταδώσει στα τέκνα τις δικές της πεποιθήσεις διέπραττε προσηλυτισμό. Μετά την ψήφιση του νόμου 1329/1983, που εισήγαγε την άσκηση της γονικής μέριμνας και από τους δύο γονείς, κάθε τυχόν ενέργεια του γονέα να μεταδώσει τις προσωπικές του θρησκευτικές πεποιθήσεις στο τέκνο δεν συνιστά προσηλυτισμό. Μόνο στην περίπτωση που οι ενέργειες του γονέα υποβάλλουν το τέκνο σε δοκιμασίες μπορούν να αποτελέσουν κατάχρηση δικαιώματος. Σε περίπτωση τέλος διαζυγίου, κρίσιμο γεγονός αποτελεί η στάθμιση από το δικαστή του συμφέροντος του τέκνου ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις του γονέα. Είναι σαφές ότι η νομολογία σε αρκετές περιπτώσεις μεροληπτεί εμφανώς υπέρ της επικρατούσης στην Ελλάδα θρησκείας, επικαλούμενη έννοιες όπως η δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη. Η πρακτική αυτή κινείται οριακά μέσα στα Συνταγματικά πλαίσια και ενδιαφέρον θα ήταν να εξεταστεί και υπό το πρίσμα διεθνών νομοθετικών κειμένων¹⁸.

¹⁸ Μια τέτοια εξέταση, όσο ενδιαφέρουσα και αν παρουσιάζεται, θα ξεπερνούσε, ίσως, τα όρια της παρούσας εργασίας.

Το πρόβλημα εντοπίζεται όμως στην ευρύτερη στην κρατική πρακτική ως φορέα διαμόρφωσης της θρησκευτικής συνείδησης. Για παράδειγμα, ενώ το κράτος στα πλαίσια του άρθρου 16 παρ. 2 του Συντάγματος θα έπρεπε να αποσκοπεί μέσω της παιδείας στην ανάπτυξη θρησκευτικής συνείδησης, ανεξαρτήτως θρησκείας ή δογμάτων, επιδεικνύει σαφή προτίμηση στην επικρατούσα στην Ελλάδα θρησκεία. Τόσο τα εγχειρίδια, όσο και η μέθοδος διδασκαλίας του μαθήματος των θρησκευτικών διαπνέονται από δογματισμό υπέρ της επικρατούσας θρησκείας σε βάρος των άλλων θρησκειών ή δογμάτων. Η λύση της μη συμμετοχής των αλλοθρήσκων ή άθεων στο μάθημα των

θρησκευτικών και η αποχή τους από θρησκευτικές εκδηλώσεις δεν συνάδει με το Σύνταγμα, αφού σε αυτές τις περιπτώσεις το Κράτος δεν επιτελεί την συνταγματικά επιτασόμενη αποστολή του.

Η ουσία του προβλήματος πρέπει να αναζητηθεί στο γεγονός ότι το Ελληνικό Κράτος από συστάσεως του είναι αλληλένδετα συνδεδεμένο με την Εκκλησία, η οποία αντιπροσωπεύει την επικρατούσα στην Ελλάδα θρησκεία. Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο, τα προβλήματα που ανακύπτουν είναι αναμενόμενα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1 Βαβούσκου, *Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου*, 1978, σελ 289
- 2 Δαγτόγλου Π.Δ, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, τ.Α, 1991
- 3 Δημητρόπουλου Ανδρ., *Η Συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την Ιδιωτική Εξουσία*, 1981-1982 σελ 276επ
- 4 Δημητρόπουλου Ανδρ., *Κοινωνικός Ανθρωπισμός και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, ΝοΒ 28, 8επ
- 5 Καρανίκα, *Τα εγκλήματα κατά της θρησκείας*, 1955 σελ 24
- 6 Κατσαντώνη, *Ελευθερία και Νομικό Καθήκον εις «θέματα φιλοσοφίας του Δικαίου»*, 1969 σελ 104
- 7 Λοβέρδου Ανδρ., *Προσηλυτισμός*, 1986 σελ 21
- 8 Μάνεση Αριστοβ., *Ατομικές Ελευθερίες*, 1978 σελ 175
- 9 Μανιτάκη Αντ., *Η Συνταγματική προστασία των πολιτιστικών αγαθών και η ελευθερία της λατρείας*, Αρμ 49 1232
- 10 Μανωλεδάκη Ι., *Η παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο αγαθό στο Ποινικό Δίκαιο*, ΝοΒ 32 1984 1105επ

11 Μαρίνου Α.Ν., *Η έννοια του θρησκευτικού προσηλυτισμού κατά το νέο Σύνταγμα*,

Ελλ Δικ 25, 4

12 Μπαλή Α., *Η επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου*, 1966 σελ 293επ

13 Πουλή Γ., *Το έννομο αγαθό που προστατεύεται από το έγκλημα του προσηλυτισμού*, Ποιν Χρον ΛΓ' 1983 σελ 222επ

14 Σωτηρέλλη Γ., *Η «ανάπτυξη» της θρησκευτικής συνείδησης στην προκρούστεια της «επικρατούσας θρησκείας»*, ΝοΒ 43 983

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

1 ΑΠ 1326/1948 (Τμ. Β) Ποιν Χρον. θεσ 60 1959 155

2 ΑΠ 655/1954 ΝοΒ Β' 1242-1245

3 ΑΠ 289/1953 Ποιν Χρον 1953 494

4 ΝΣΚ 538/1960 Τμ. Α' (Εισηγητής : Α. Μαλαγαρδής) Νομ Δελτ 2. 1960 136,
ΑΕΚΔ16(1961)47

5 Εισ ΑΠ 20 1960 (Αντεισ. Χ. Μουστάκης) Προς το Αρχηγείο της Χωροφυλακής
:ΝοΒ17(1969)1163επ

6 Γνωμοδότηση Αντεισαγγελέα ΑΠ 24/13.11.1969 ΝοΒ 18 σελ 231

7 Γνωμοδότηση Εισαγγελέα Καλαμάτας Αριθ. 28 Καλαμάτα (2.5.1969) Προς
Διοίκησιν Χωροφυλακής Μεσσηνίας Ποιν Χρον Ιθ 1969 381

8 Πλ θεσ. 161/1970 (Βουλ): Ποιν Χρον 20 1970 299

9 Πρ Β 174/1972 ΝοΒ 20 (1972) 1203

10 ΠρΠειρ 334/1973 {^ 22 (1974) 697

11 ΑΠ 612/1974 ΝοΒ 23

12 ΑΠ 728/1983 Ποιν Χρον 33 (1983) 937

13 ΠρΗρ 245/1986 ΑρχΝ. 37 (1986) 125

- 14 Πλ ΑΘ. 51487/1986 Ποιν Χρον 37 (1987) 342
- 15 Πλ. ΑΘ 958/1987 Ποιν Χρον 37 (1987) 934
- 16 Πρ. Κασ. 12/1988 ΑρχΝ 39 (1988) 327
- 17 ΑΠ 480/1992 Ελλ Δικ 33 (1992) 1573
- 18 Πρ θεσ 1080/1995 Αρμ 49 (1995) 1160